

Egy máramarosi hazafi

A 200 éve született Várady Gábor pályája

A XIX. század sok nagyságot adott Magyarországnak. Egyikük, Várady Gábor az ország egy távoli vidékén, Máramarosban született. Az 1860-as, 70-es években komoly szerepet játszott a magyar politikai életben, a dualizmus korában a magyar országgyűlés egyik meghatározó politikusa volt, akiről azonban ma már a korszakkal foglalkozó történészeknél kívül legfeljebb egy-két máramarosi helytörténész tudja, hogy ki is volt. Születése 200. évfordulója alkalmat nyújt arra, hogy megismertessük személyét lapunk olvasóival, s hogy megemlékezzünk e jeles patriótáról.

TANULMÁNYAI ÉS KATONAÉLETE

Várady (Borbély) Gábor 1820. november 11-én Máramarosszigeten született Várady Ádám Máramaros vármegyei főjegyző és Leövey Jozefa gyermekeként.¹ Az elemi iskolát már 8 évesen elvégezte szülővárosában, majd az ún. bölcsészeti tanfolyam következett ugyancsak a helyi református líceumban, hogy aztán a jogi tanulmányait Eperjesen folytassa.² Itt a kötelező jogi stúdiumok mellett (melyek latin nyelven folytak) aktívan részt vett az evangélikus líceum körüli magyar nyelvű társaságban, amelyet ez idő tájt Sárosy Gyula mellett a Vahot testvérek, Sándor és Imre vezettek. Szónoki képessége is az eperjesi jogakadémia falai között fejlődhetett ki, mégpedig oly mértékben, hogy bár nem volt teológushallgató, prédikációkat is tarthatott már 15 éves korában, először csak az iskolában kollégiumi társai előtt, de aztán nemsokára különböző vidéki templomokban, pl. a nagybányai református gyülekezetben is.³

Végül azonban nem tért át a papi pályára, folytatta útját a jogira, amelyre tanulmányai predesztináltak. Miután 1837-ben, mindössze 17

Ismeretlen festő: Várady Gábor gárdista korában, 1841–1843 között (Várady Gábor hagyatékából, magántulajdon)

1 *Várady Gábor*: Családi geneológiája. Máramarossziget, 1905. 5. (ld. egy kéziratos notesz, a család tulajdonában). Itt köszönöm meg Várady Gábor ükunokájának, Láng Jánosnak, hogy rendelkezésemre bocsátotta a családi iratokat és képeket.

2 *Várady Gábor*. Máramaros 42. évf. 1906. nov. 15. 53. sz. [1–3.] 2.

3 *Várady Gábor*: Hulló levelek. [1. füz.] Máramarossziget, 1892. 19, 24.

éves korában befejezte felsőbb tanulmányait, hazatért Máramarosszigetre, ahol édesapja mellett egy évig gyakornokoskodott.⁴ Tulajdonképpen apja szánta jogi, azaz politikusi pályára – ahogy emlékirataiban később írja, ahol szellemesen a következőképpen fogalmaz: „*Akkoriban nem volt oly korlátlan a pályaválasztás szabadsága, mint napjainkban* [az 1870–1880-as években], *de talán nem is volt annyi pályatévésztés.*”⁵

A jogi és politikai működése azonban egy ideig nem kezdődhetett meg, mert hirtelen katonai uniformist kellett öltenie (1839). Azt történt ugyanis, hogy a katonai pályára késülő báty „*elbetegesedett*” és így nem indulhatott el a magyar kir. testőrséghez, ahová a vármegye őt ajánlotta volna. Várady Gábor testvére helyébe lépve először is a 60. Wasa gyalogezredbe került mint kadét (hadapród), mert a testőrség előfeltétele volt ekkor már a katonai szolgálat. Az említett gyalogezred I. zászlóaljába sorozták, amelynek állomáshelye abban az időben az alsó-ausztriai Krems városában volt.⁶ Kétévi kiképzés után, 1841. május elsejével kapta meg hadnagyi kinevezését és foglalhatta el helyét a Mária Terézia által 1760-ban alapított magyar nemesi testőrség soraiban, melyben előtte már édesapja is szolgált.⁷ A 21. évében járó ifjú ettől fogva Bécsben élt, ahogy ő írta „*a jó kedély s a rántott csirkék akkori őshazájában*”.⁸ Nagy megtiszteltetésnek számított a nemesi testőrség tagjának lenni, Várady Gábor idejében már csak 70 fős volt ez a királyi díszgárda. Testőrként délelőtt lovaglás, vívás, gyalog és lovas fegyvergyakorlat, tánciskola, matematikai, történelmi, nyelvészeti és szorosabban vett katonai órák követték egymást, a délután és az este viszont szabad volt, amikor a szórakozás ideje jöhetett el. A gárdisták, így Várady is előszeretettel látogatta Bécs színházait,⁹ egyébként is benne már ifjúkorától nagy volt a színészet iránti vonzalom, szülővárosában számos alkalommal fellépett az egyleti színházban, de erről majd később teszünk említést. A testőrség épületében könyvtár is szolgált a gárdisták művelődését, ennek könyvtárosa lett Várady, aki *Remény* c. alatt még kéziratos lapot is szerkesztett társai számára.¹⁰ A gárdisták közül később többen is részt vettek a szabadságharcban, egyikük, Görgey Artúr, mint köztudott, egyenesen a hadsereg főparancsnokságáig vitte. Várady közelebbi ismeretségbe került vele: magyarul tanította Görgeyt, aki pedig viszonzásképpen németül őt.¹¹

PÁLYAKEZDÉS MÁRAMAROSSZIGETEN

A katonaelettől, illetve a testőrszolgálatától 1843. június végével köszönt el.¹² Utolsó jelentős küldetésére az 1843-ban megnyitott országgyűléshez kapcsolódóan került sor, amikor az uralkodót kísérő testőrségben ő is helyet kapott. Nagy hatással voltak rá e Pozsonyban töltött napok, az országgyűlés légköre és döntő szerepe volt abban, hogy visszatérjen szűkebb pátriájába, Máramarosba, visszatérjen a polgári pályára.¹³

4 Várady Gábor. Hazánk s a Külföld 2. évf. 1866. ápr. 29. 17. sz. [257–258.] 257.

5 Várady 1892. 43.

6 Életének erről az időszakáról ld. Várady 1892. 42–59.

7 A magyar testőrsegek névkönyve 1760–1918. Összeállította: *Tisza-beői Hellebronth Kálmán*. é. n. 384.

8 Várady 1892. 59.

9 Ua. 65.

10 Máramaros 1906. 2.

11 Várady 1892. 66–67. Várady Gábor egyik tanára volt Bécsben Török Ignác, a szabadságharc későbbi mártír tábornoka (*Várady Gábor*: *Tarlózatok*. Máramarossziget, 1905. 66.).

12 A magyar testőrsegek névkönyve. 384.

13 Várady 1892. 76., Hazánk s a Külföld 1866 258. *Szinnyei József*: *Magyar írók élete és munkái*. 14. köt. Bp., 1914. [858–861.] 859.

Első feladata az volt, hogy letegye az ügyvédi vizsgát és miután ezt 1845-ben megtette, hazatért szűkebb pátriájába, Máramaros vármegyébe, amelynek – ügyvédi praxisa mellett – tiszteletbeli aljegyzője lett. Ezen minőségében ő szerkesztette a vármegye utolsó rendi országgyűlési utasításait 1847-ben.¹⁴ Ebben az évben, július 27-én vette feleségül a pesti lipótvárosi kápolnában (ami a Bazilika helyén állt) Hegedüs Krisztinát, eőri Hegedüs Zsigmond tabuláris ügyvéd és földbirtokos leányát.¹⁵ Több mint 57 évig éltek boldog házasságban, melyből hat gyermek született (akik közül három élte aztán meg a felnőttkort és alapított családot). Várady Gábor életével kapcsolatosan, ha az 1848 előtti éveiről akarunk képet adni, akkor még mindenképpen egy dolgot meg kell említenünk. Ez pedig Máramarosszigeten a Jótékony Egyesület által kezdeményezett műkedvelő színielőadásokban való részvétele. Az előadások, ahogy ő maga írja, gyakoriak voltak, nagy pezsgés volt (a politikai élet mellett) ezen a téren is. Ő lett a színingazgató, melynek kapcsán nem egy nagy színház intendánsi feladatkörére kell gondolnunk, hanem egy mindenek és fizetés nélküli állásra, illetve szabadidős elfoglaltságra. Ahogy ő írta emlékirataiban: „*Voltam színész, kulisszatoló, kurtinahúzó, lámpagyújtogató, elkésőket kitoló, időelőtt kifutókat visszarángató, arcokat pingáló, kosztümpreparáló; aztán egy hang, zaj, moraj, dörgés, villámlás, no, meg sugó is; de ez csak egyszer, mert ezzel megbukván, ettől végkép fölmenttek.*”¹⁶

RÉSZVÉTELE A SZABADSÁGHARCBA

1848 Várady Gábor életében is döntő változást hozott. Az ún. áprilisi törvényeket Máramarosszigeten május 8-án hirdették ki ünnepélyes keretek között, de nem ez lett az egyetlen emlékezetes esemény ebben a hónapban. Május 30-án Lenkey János kapitány vezetésével bevonult a városba a 6. sz. Württemberg huszárezred 2. százada. Igazi történelmi esemény volt ez, hiszen a Galíciában állomásozó század engedély nélkül hagyta el laktanyáját, azaz megszökött – valójában hazatért. A század kapitánya tudta nélkül tette ezt, de Lenkey, aki aztán a szabadságharc honvédtábornoka lett, végül százada mellé állt. A század nem mindennapi menetteljesítménnyel rukkolt ki: a 130 km-t három nap alatt tette meg és érkezett meg Máramarosszigetre, ahol a bátor huszárokat a nép, benne Várady Gábor is nagy lelkesedéssel fogadta. Évtizedekkel később, a Máramarosi Múzeum-Egylet ülésén a következőképpen fogalmazta meg Várady az esemény jelentőségét: „*Ez volt az önvédelmi harc folyama alatt az első eset, hogy a császári hadseregbeli katonák Petőfi »Talpra magyar« buzdító szavaira elhagyva zászlójukat, visszasiettek az édes anya kebelére, megvédendő annak életét, szabadságát.*”¹⁷ Várady előadásában megjegyezte, hogy e huszárok szobrot érdemelnének. Volt azonban már ekkor egy ércnél maradandóbb emléke e tettnek, hiszen Petőfi Sándor még 1848-ban megénekelte azt *Lenkei százada* című versében. Az irodalomból azonban a legtöbben valószínűleg Jókai Mór *A kőszívű ember fiai* című regényéből ismerhetik a történetet. Végül e történelmi esemény filmvászonon is megelevenedhetett, Sára Sándor rendezésében, *80 huszár* címmel (1978).

14 Mással tiszteletbeli jegyzőként vagy főjegyzőként említik, de ő maga t. aljegyzőt ír (Várady 1892. 93.). Az általa szerkesztett máramarosi követutasításokat vázlatosan közölte is a *Budapesti Híradó*ban (ld. 1847. nov. 9. 693. sz. 320.).

15 Várady G.: Családi genealógiája. 5–6.

16 Várady 1892. 98–100.

17 Várady Gábor: Máramarosmegye 1848-ban. In Hazánk. Történelmi Közlemény. 3. köt. 1885. 3. füz. 173–186. 179.

De amiért ezt a történelmi epizódot megemlítettük, annak az a legfőbb oka, hogy Várady Gábor 1848-as működésének kezdőpontját rögzíthessük. Az történt ugyanis, hogy a szökevény huszárok ügyében vizsgálatot indított a magyar kormány. Ahogy Várady is megjegyzi: a főbejáró bűn – ami a katonai törvények alapján a század megtizedelésével járt volna – abban állt, hogy a huszárok hűtlenül elhagyták Ferdinánd császár szolgálatát azért, hogy V. Ferdinánd magyar királynak esküdhessenek hűséget. Ezek után a kegyelem (illetve az enyhébb büntetés) kiharcolása lett a fő cél. Máramaros vármegye közgyűlése ezt elérendő körlevelet intézett a testvérvármegyékhez, hogy fogadják pártfogásukba „*a hazafias, lelkes huszárokat*”. A közgyűlés döntése után egy órával már kész is volt e körlevél és a kormányhoz szóló felirat Várady megszővegezésével. Ez olyan elismerést váltott ki, hogy rögtön a szöveg elfogadása után táblabíróvá választották az ifjú t. aljegyzőt. E kitüntetés egyértelmű hálanyilvánítás volt a megyei képviselők részéről, viszont nem éppen korszerű, hiszen míg korábban a táblabíróság a megye legnagyobb kitüntetése volt, addig 1848 nyarán már anakronizmusnak számított. A modern Magyarország ugyanis bizonyos megfogalmazásban „*a táblabíró politika*” elleni harcot tűzte zászlajára. Váradynak persze nem lett ebből kára, csak néhányan dörgögték később az orra alá, hogy ő volt a megyében, de talán egész Magyarországon is „*az utolsó táblabíró*”.¹⁸

A szabadságharcban Várady Gábor tevékeny részt vett. Míg fel nem állt a magyar honvédség, a nemzetőrség máramarosi megszervezésében vállalt szervező szerepet 1848 nyarán. Ezután a szabolcsi nemzetőrség és szabadsapat Máramarosba érkező egységeinek lett a parancsnoka. E csapatot vezetve vett részt Katona Miklós őrnagynak, a Kővár-vidéki hadsereg főparancsnokának észak-erdélyi hadjáratában. E sikertelen expedíció után visszatért megyéjébe, ahol újra a nemzetőrség élére állt és a máramarosi határ védelmét biztosította Karl von Urban báró császári csapataival szemben. 1849 májusában aztán a nemzetőrség őrnagyából a honvédség őrnagya, mégpedig az alakulatából szervezett 105. honvédszászlóalj parancsnoka lett. A szabadságharc végén a Kazinczy-féle erdélyi hadtestben három zászlóalj (egy huszár, egy vadászosztály és egy ágyúútveg) is vezetése alatt állt. A zsigóói fegyverletétel előtti napon (augusztus 24.) Kazinczy tábornokkal szemben a további harc mellett foglalt állást. A fegyvert katonáival nem is tette aztán le, hanem visszavezette őket Máramarosba és elkezdődött számára is a bujdosás időszaka.¹⁹

BUJDOSÁS ÉS HAZATÉRÉS

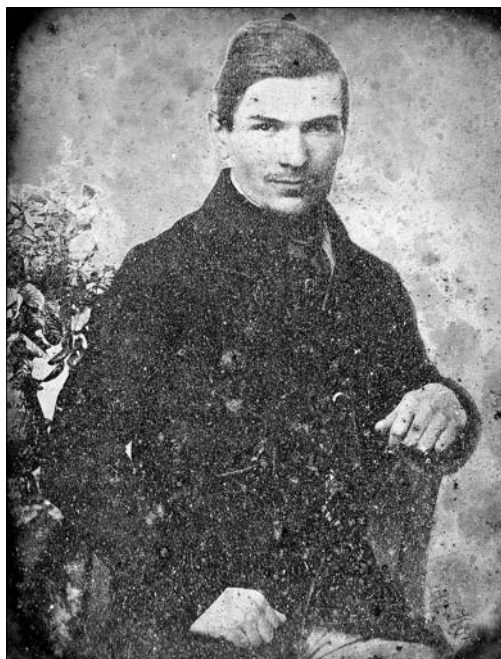
Várady Gábor ezek után csak egy-két napot maradhatott szülővárosában, lakóhelyén, feleségével menekülnie kellett, hiszen nem túl sok jóra számíthatott ő sem, ha elfog-

18 Várady 1892. 105–106. Az enyhe büntetést végül sikerült elérni, mert Lenkeyt nem állították hadbíróvá és az általa vezetett századot végül pedig „csak” azzal büntették, hogy a délvidéki frontra vezényelték (a szerb felkelés ellen kellett harcolniuk). Várady táblabíróságának pejoratív említéséhez ld. Ifj. Jura György írását: Pesti Hírlap 1848. aug. 4. 125. sz. 725.

19 Bona Gábor: Tábornokok és törzsisztek a szabadságharcban 1848–49. Bp., 1983. 328–329.; ld. még: Szinnyei 1914. 859. Pesti Hírlap. 1906. nov. 13. 12. A szabadságharcban való részvételéről részletesen ő maga: Várady 1892. 109–158. Ezzel kapcsolatosan még alapvető forrás *Máramarosmegye 1848-ban* c. előadása, írása (ld. a 17. jegyzetet), melynek végén büszkén foglalja össze Máramaros részvételét a szabadságharcban: „*Meghamisítanám e megye történelmét, hűtlen lennék az osztó igazsághoz, ha nem mondanám ki leplezetlenül, hogy abban miszerint Máramarosmegye nem csak megtartott a hazának, de sőt e megye tetemes pénz és véráldozattal járult a haza oltárára s a szomszéd magyar hadseregek erejét katonával, löporral, fegyverrel, ruházattal élesztette, növelte, élelmi szerekkel táplálta, a leghatalmasabb tényező volt Máramarosmegyének úgy testvéri egyetértésben, mind szabadságszeretben egyaránt gazdag magyar, orosz [ti. ruszin] és oláh népe.*” (Várady 1885. 186.)

ják.²⁰ A Máramarosszigetre hamarosan bevonuló Urban tábornok például kimondottan kerestette, állítólag a Szűz Mária-szoborra mutatva azt mondta, hogy oda kötteti majd fel. Később, 1850 februárjában, Várady elbeszélése szerint bécsi bujdosása idején össze is futottak az utcán és kezét is fogták. Bujtatója mint „Herr von Borbély” mutatta őt be.²¹ Ekkor már útleveleiben is ez a név állt: „Gabriel Borbély von Wárad”.²² Tulajdonképpen ez nem is egy álnév volt az ő esetében, mert a család eredeti neve Borbély volt, csak a XVIII. században kezdték el használni a származási hely nevét, először Várady Borbély formában.²³ Még Bécs előtt Pesten, majd egy kicsit hosszabb ideig apósa nyitrai megyei birtokán húzták meg magukat. Bécsben is felesége szüleinek ottani házában laktak, de ő 1850. március elején egyedül a Württembergi Királyság területére, a Stuttgart melletti (ma már e nagyváros egyik kerületét képező) Hohenheimbe ment, ahol két hónapig az ottani híres gazdasági intézetben tanult. Miután állapotos felesége is utána ment, (Bad) Cannstattban telepedtek le (ez a település is ma már Stuttgart egyik városrésze) és július 20-án már itt született meg Gabriella nevű lányuk.

Erős honvágya aztán arra ösztökélte, hogy erőfeszítéseket tegyen az amnesztia megszerzésére. Már 1851 áprilisában felesége és gyermeke Bécsbe ment, majd később inkognitóját megtartva ő is követte őket. A királyi kegyelmet végül is 1851. október 16-án kapta meg, többek közt (elsősorban) Alexander Bach (1813–1893) belügyminiszter közbenjárásának köszönhetően.²⁴ Várady ezután hazatért családjával Máramarosszigetre és újra ügyvédként kezdett el dolgozni. Számos hazafias helyi mozgalomban részt vett vagy éppen kezdeményezője is ő volt. A színházi élet újbóli felvirágoztatásáért szintén nagyon sokat tett, új és hatalmas csürszínházat építtetett közadakozásból, amelybe aztán meghívta a kor híres (pesti) színészeit, Egressy Gábort és (a szigeti születésű) Prielle Kornéliát is.²⁵

*Várady Gábor 30 éves kora körül
(Dagerrotípia Várady Gábor
hagyatékából, magántulajdon)*

20 Lányának naplójába nem sokkal később a következőket írta: „Atyádra, ki a Magyar hadseregben honvéddörny, s' később hadosztályparancsnok volt, hasonlólag halál, 's a legjobb esetben 18 évi fogság várt.” (Várady Gabriella naplója. 1850–1867. p. n. Kézirat. – A család tulajdonában.)

21 Várady 1892.133.

22 Ua. 165.

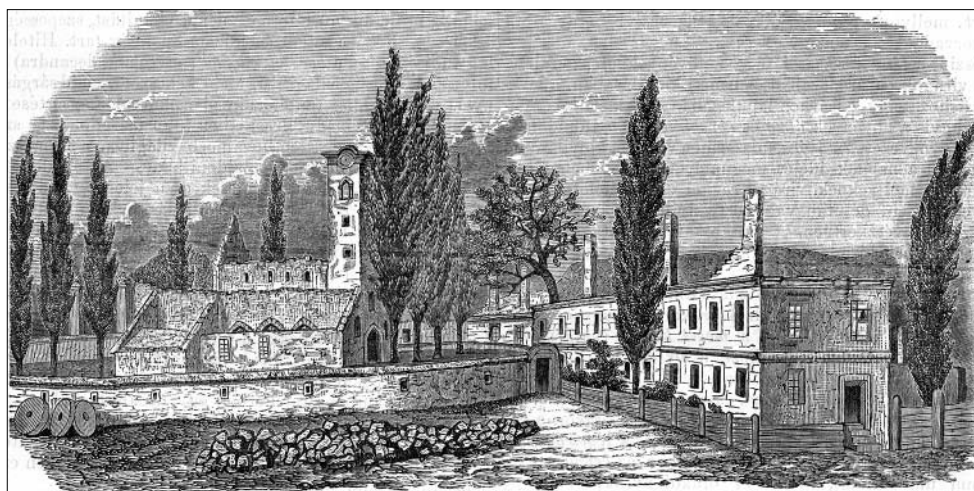
23 *Kempelen Béla*: A Váradai Borbély család. Levéltárosok Lapja 3. évf. 1915. 1–2. sz. 17–18. Várady (Borbély) Gábor öse, Borbély János Rákóczi Zsigmond fejedelemtől kapott nemesi levelet 1607-ben. Ő lehetett az is, aki Váradról Máramarosszigetre költözött, hiszen nemességét 1608-ban már Máramaros megyében hirdették ki.

24 Várady Gábor: Hulló levelek. 2. füz. Máramarossziget, 1893. 80–84.

25 Várady 1893. 166–167. Egressy Gábor barátjának elhunytja után, 1868-ban jelentős összeget gyűjtött, hogy a nagy színész Izsó Miklóstól származó márvány mellszobrát (1862) a Magyar Nemzeti Múzeum számára megszerezze (Fővárosi Lapok 5. évf. 1868. dec. 16. 289. sz. 1153.).

Színházszervező jártassága, hozzáértése aztán a fővárosban is közismert lett, az 1860-as években több alkalommal is a Nemzeti Színház következő lehetséges intendantsaként írtak róla.²⁶

1856 nyara is fontos Várady, illetve családja életében, mert ekkor térhetett haza az 1848–49-es működése miatt börtönbüntetésre ítélt anyai unokatestvére, a magyar nőnevelés nagy alakja, Leövey Klára (1821–1897), aki Gabriella lányának nevelője lett.²⁷ Váradyék házába hamarosan még tíz hasonló korú leányt hívtak és így ott egy kis leánynevelő intézet jött létre, amelyből később kialakult a helyi állami felsőbb leánynevelő intézet.²⁸ Várady elnöklete alatt alakult meg a város kisdedóvó egylete, illetve intézete is.²⁹ Számára ez az ügy nagyon fontos volt, a kérdésben többször is hallatta a hangját, az országban egyik zászlóvivője, szószólója lett ő az óvodai mozgalomnak. 1863 februárjában a *Politikai Ujdonságok* című hetilap e témában a következő szavait idézi: „*Lassankint terjed az óvodák iránti tisztább fogalom, az elítéletek oszlanak, s a nagy és szent ügy előbb utóbb kiküzdí diadalát, – dacára magunkra hagyatottságunknak. Elvünk ez: segítség magadon s az Isten is segíteni fog rajtad! Ez meg nem csálhat.*”³⁰ Azonban Váradyról elmondhatjuk, hogy nemcsak a kisgyermek nevelése volt a szívügye, hanem úgy általában a köznevelés egésze, ennek számos példáját láthatjuk később országgyűlési felszólalásaiban is. Szülővárosában 1867-ben őt választották meg a megye első iskolája, a református líceum felügyelő gondnokának. (Itt vetjük közbe, hogy a máramarosszigeti református templom és a líceum 1859. évi leégése után például nagy adománygyűjtő körutat tett Erdélyben és döntő szerepe volt abban, hogy

A máramarosszigeti református templom és líceum az 1859. augusztus 10-i leégése után (Vasárnapi Ujság 1859. okt. 23. 43. sz.)

26 Ki lesz a nemzeti színház intendantsa? Fővárosi Lapok 6. évf. 1869. okt. 13. 234. sz. 935. A napilap ezt írja: Várady nyilatkozataiból tudják, hogy „*e tövises állomást aligha óhajtja*”.

27 Várady Gabriella naplója. p. n. 1856. november 11-i és 1857. január 7-i bejegyzés. Leövey Klára nevét viseli ma Máramarossziget magyar középiskolája, líceuma.

28 Leövey Klára. In *Szinnyei József: Magyar írók élete és munkái*. 7. köt. Bp., 1900. 1105.

29 *Szinnyei* 1914. 860. E máramarosszigeti intézetet a királynőről Erzsébet kisdedóvódnak nevezték el. A királynénak Várady 1866. november 25-én személyesen adott át a szigeti óvoda ajándékeként egy kék bársony díszal bumot (Fővárosi Lapok 3. évf. 1866. dec. 2. 272. sz. 1132.).

30 *Rapos József: Az országos kisdedóvás ügyében. Politikai Ujdonságok* 9. évf. 1863. febr. 12. 6. sz. [65–66.] 65.

a két épület újjáépülhetett.) Negyven évvel később dr. Pap Tibor, a Várady felett mondott emlékbeszédében ezzel kapcsolatosan a következőket jegyezte meg: „*Méltóbbra valóban nem eshetett a választás, hiszen ez az iskola már akkor is nagyon sokat köszönhetett Várady Gábornak. Neki és kiváló barátjának, Szilágyi Istvánnak köszönhető, hogy ez a nagyhatású, hogy ez a nagy hivatású kulturintézet, mely az abszolút uralom alatt egy kis 4 osztályú gimnáziummá süllyedt, nemcsak, hogy meg nem semmisült, de ujult erővel emelkedve ki romjaiból, ma is erős vára e végvidéken magyar protestáns kulturánknak.*”³¹ Ez az emlékbeszéd nem véletlenül a máramaros–ugocsai református egyházmegye közgyűlésén hangzott el, hiszen Várady korántsem csak a református iskolaügyben vett részt tevékenyen, hanem egyháza szélesebb közéletében, irányításában is mint az egyházmegye világi gondnoka. A fenti tisztséget és szerepet 1871-től 1893-ig töltötte be, amikor önként lemondott erről és líceumi főgondnokságáról is.³²

Ezenkívül szűkebb pátériájában még mint a megyei honvédegylet egyik vezetője, a műzeumegyesület és a máramarosi ügyvédegylet elnöke is végzett társadalmi tevékenységet.³³ Hosszasan lehetne mindarról írni, hogy mi minden volt az ő kitartásának, határozott fellépésének, jó politikai érzékének és kapcsolatainak köszönhető a XIX. század második felében Máramarosban, de e gazdag életút viszonylag rövid összefoglalása erre nem enged most több lehetőséget, hiszen még be kell mutatnunk politikai pályájának legfontosabb állomásait és jellemző vonásait is.

A POLITIKA KÜZDŐTERÉN

Várady Gábor politikai pályája 1860–1861-ben kezdődött, bár eddig felvázolt életrajzának számos pontja azt mutatja, hogy ő részese volt a megyei politikai életnek. 1860 végén is, amikor egyhangúlag a megye másodalispánjává választották, még csak az látszott, hogy ebben a körben fog tovább folyni működése. 1861-ben azonban I. Ferenc József összehívta az országgyűlést és Várady a técsői kerület választóinak köszönhetően az országos politika színterén folytathatta tovább működését. A Teleki László gróf vezette Határozati Párthoz csatlakozott és az egyike lett azon képviselőknél, akik a Nemzeti Múzeum dísztermében üléselő országgyűlés folyamán a legtevékenyebbek voltak. A pártvezér tragikus halála után Tisza Kálmán oldalán vett részt az ún. *felirati vitában*. A két párt célkitűzései között nem volt nagy különbség, mert mindkettő az 1848. évi áprilisi törvények visszaállításáért küzdött. Az ellentét tehát nem a tartalomban, hanem a formában mutatkozott meg: ugyanis, amíg a Határozati Párt nem ismerte el az 1848 végi trónváltozást és így Ferenc Józsefet sem törvényes uralkodónak, addig a Felirati Párt, élén Deákkal, engedett ebben az ügyben és az országgyűlési döntést nem határozat, hanem felirati úton kívánta a királynak elküldeni, elismerve ezzel uralkodói jogait. A határozatiak ugyan többségben voltak, de Teleki öngyilkossága után tulajdonképpen megszervezték saját leszavazásukat. Várady emlékirataiból (és más forrásokból is) úgy tűnik, hogy a máramarosi képviselő nem tudott a manőverről és rosszul érinthette párttársaival, hogy ez megtörtént (155–152 szavazatarányban). A felirati javaslat szövegének részletes vitájában azonban Várady visszavágott

31 Pap Tibor: Emlékbeszéd Várady Gábor felett. A Máramarosszigeti Ev. Ref. Lyceum (...) Értestője az 1906–907. tanévről. Máramarossziget, 1907. [7–21.] 17.

32 Ua. 17–18. Az emlékbeszéd 1907. május 3-án hangzott el.

33 Szinyeyi 1914. 860.; Ügyvédi-egylet vidéken. Pesti Napló 20. évf. 1869. dec. 21. 292. sz. [3.]

valamelyest, mert egy radikális módosító indítvánnyal állt elő, amihez sikerült is megszerezni a többséget Deákkal szemben.³⁴

A feliratot ilyen formában az Udvar nem fogadta el, de aztán a módosítások törlése után, a deáki megfogalmazást sem akceptálta az uralkodó, sőt, az országgyűlést ezután feloszlatta. Várady visszatért Máramaroszigetre ügyvédi munkájához és újra átvette másodalispánként a megye törvényszéki elnökségét. Az ezt követő években sokat foglalkozott a már említett, általa alapított és korábban Leövey Klára nevével fémjelzett nőnevelő intézettel, amelyben ő maga egy ideig tanított is (magyar nyelv és irodalom-, történelem- és művészettörténet-órákat tartott).

Fénykép a máramarosi hölgyek 1866-ban megjelent Deák-albumából, balról a harmadik Várady Gabriella, a negyedik Várady Gáborné (Várady Gábor hagyatékából, magántulajdon)

34 Várady 1893. 208–212. Várady azt írta, hogy Deák nagyon megorrolt rá emiatt, de később, 1865-től baráti viszonyba kerültek (uo. 212.). Ld. még ehhez: *Kecskeméti Aurél: Vázlatok egy év történetéből*. Pest, 1862. 143–167. Várady javaslatának deáki reakciójáról itt ezt olvashatjuk: „Deák a váratlan indítványt látható haraggal hallgatá; s egy drasticus tételénél pedig türelmetlenül ütött az asztalra. Rögtöni válasza a szokottnál hangosabban s erélyesebben előadva, olyan mint csak egy magával mindig tisztában levő, gyakorlott parlamenti férfitől telhetett ki.” (Ua. 158.) Érdekesképpen megjegyezzük, hogy Gabriella lánya és nevelője, Leövey Klára is ott lehetett az országgyűlési terem karzatának hölgykoszorújában, mert utóbbi a következőket jegyezte 11 éves tanítványa naplójába: „... leginkább érdekli kegyedet az országgyűlés, hova párszor eddigél kegyedet is elvittük, s nagyon örvendett, midőn édes atyját is hallá beszélni a többi szónokok között”. (Várady Gabriella naplója. p. n. 1861. június 16-i bejegyzés.)

Az 1865-ben összehívott országgyűlésben ismét ott van, ott ül a Nemzeti Múzeum épületében, a parlamenti patkóban, amelyet Ybl Miklós tervezett. Néhány hónappal később pedig átköltöztetett a rekord idő alatt elkészült, s ugyancsak Ybl mester tervei alapján felépült Főherceg Sándor (ma: Bródy Sándor) utcai Képviselőházba. Egészen 1892-ig képviselhette a máramarosi, técsői kerületet az országgyűlésben, ahol a legtevékenyebb és legbefolyásosabb képviselők közé tartozott.

A kiegyezést követő első parlamenti ciklusban bontakozhatott ki először igazán és tette ezt nagyon sok területen és témában. Pénzügyi, hadügyi, igazságügyi, közlekedésügyi és tanügyi kérdésekben rendszeresen felszólalt, általában mint az ellenzék vezérszónoka. Ha megnézzük a képviselőházi jegyzőkönyveket vagy a hírlapok országgyűlési tudósításait, számtalanszor feltűnik az ő neve, felszólalása. Már 1867-ben egy portrécikkből a Ghyczy–Tisza-párt egyik tekintélyesebb tagjának nevezik,³⁵ két évvel később pedig „*a baloldal egyik kitünőbb tagja*”-ként tesznek róla említést.³⁶ (Természetesen ez nem a XX. századi értelemben vett baloldalt jelentette.) Várady egészen pontosan Tisza Kálmán pártjának, a Balközép Pártnak egyik vezetőjeként, kezdetben tehát ellenzékben politizált. E politizálás során természetesen számos alkalommal bocsátkozott éles és kevésbé éles vitába a kormánytagokkal, nemegyszer Andrassy Gyula miniszterelnökkel is. Andrassyról Várady a következőket írta emlékirataiban: „*Ez a finom ember, ez a bársony sima diplomata nem szerette a parlamenti éles, érdes harcokat, sőt a bizottsági viták hevét is igen gyakran mérsékelte megelőző sakhuzásaival.*” Ez például azt jelentette, hogy minden jelentősebb ügy, törvényjavaslat tárgyalásánál „*ebédre vagy délutáni pipaszóra*” hívta Várady Gábort és Ivánka Imrét.³⁷ Persze a kormány és ellenzék között nem volt még olyan engesztelhetetlen az ellentét, mutatja ezt az is, hogy több alkalommal is megszavazta a kormányoldal Várady módosító indítványait. És az sem véletlen, hogy a *Borsszem Jankó* című élclapban megjelent jellemzését ezzel zárják: „*Pesten pattog. Máramarosban – loyális.*”³⁸ És aztán 1875-ben el is jött a fúzió ideje a kormányzó Deák-párt és az ellenzék fő ereje, a Balközép Párt között. Várady, aki egyébként ekkor már egy ideje a Balközép elnöke volt, vezette az egyesülést előkészítő értekezletet is.³⁹ Létrejött ezt követően az új pártalakulat, a Szabadelvű Párt, amely ezután 30 éven át kormányozta Magyarországot. Váradyt 1875. március 8-án az új kormánypárt másodelnökké választotta.⁴⁰

A kormányválságot a fúzióval megoldották, amelyben a máramarosi politikusnak komoly szerepe volt. Úgy tűnt, hogy politikai pályája következő állomása a kormányban való részvétele lesz, de nem így történt. Már az 1860-as évek végén úgy tekintettek rá, mint

35 Várady Gábor. Vasárnapi Ujság 14. évf. 1867. dec. 1. 48. sz. [585–586.] 586. Itt írják még róla: „*Világos esze, szilárd jelleme, szabatos előadása, melyet hangjának bizonyos mélabús mélysége emel, őt a párt s az egész ország egyik legtiszteltebb egyénévé teszik.*”

36 Pesti Napló 20. évf. 1869. máj. 21. 115. sz. Reggeli kiad. [3.] A lap egy másik számában szép hangú szónokként és patetikus íróként aposztrofálják (Pesti Napló 20. évf. 1869. jan. 26. 20. sz. [1.]) Még ugyanebben az évben a *Vasárnapi Ujság*ban pedig így írnak róla: „*Mellettök és körülötök [ti. a két pártvezér Tisza Kálmán és Ghyczy Kálmán] a párt kitünőbb egyéniségei foglalnak helyet, például Várady Gábor, a ki Máramarosmegye föltétlen bizalmával dicsekszik, sokoldalú és lankadatlan tevékenységű férfiú, egyike a rokonszenvesebb szónokoknak (egyszer-másszor kissé sentimentalis is)...*” Ld. A magyar képviselőház 1869-ben. Vasárnapi Ujság 16. évf. 1869. nov. 7. 45. sz. [613–615.] 614–615.

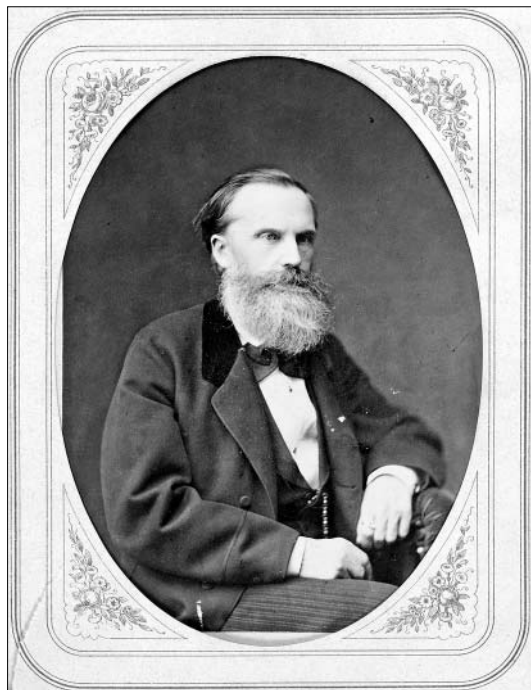
37 Várady Gábor: Hulló levelek. 3. füz. Máramarossziget, 1894. 56.

38 Classificatio az iskolai év végeztével. Borsszem Jankó 2. évf. 1869. júl. 18. 81. sz. 283.

39 Mozaik Várady Gáborról. Máramaros 42. évf. 1906. nov. 15. 53. sz. [2–3.] 3. Az értekezletet 1875. február 19-én tartották (ld. erről: Politikai Ujdonságok 21. évf. 1875. febr. 24. 8. sz. 74–75.).

40 A szabadelvű kör értekezletei. A Hon 13. évf. 1875. márc. 8. esti kiad. 54. sz. [1.]

a Balközép leendő igazságügyminiszterére.⁴¹ 1875 februárjában a leendő miniszterelnök, Wenckheim Béla báró megbízásából Tisza Kálmán felkérte az igazságügyi tárca vezetésére. Várady betegségére hivatkozott és arra, hogy elégtelennek érzi magát a következő nagy reformok idején a miniszteri posztra. Tisza hiába gyözködte, nem tudta elérni, hogy váljalja a miniszterséget.⁴² Az igazságügyminiszter Perczel Béla lett, ami azt jelentette, hogy a

Várady Gábor, az országgyűlési képviselő
(Várady Gábor hagyatékából,
magántulajdon)

Képviselőház elnöki széke megürült. A sajtóban lehetséges utódai között Váradyt is megemlítették, de végül nem ő, hanem Ghyczy Kálmán lett a házelnök. A Képviselőház alelnökévé 1875. szeptember 4-én választották meg.⁴³ Később, 1877 márciusában újrválasztották.⁴⁴ 1879 nyaráig politikai pályája töretlen volt és azt is elképzelhetőnek tartjuk, hogy Szlávy Józsefet, aki időközben átvette a házelnökséget Ghyczytól, ő követte volna. Az említett nyáron azonban kitört a bécsi rendjelpanama ügye és elindult egy per, amelyben Váradyt is vád érte.⁴⁵ Végül nem ítélték el, de emiatt 1879 őszén lemondott a képviselőségről⁴⁶ és visszavonult Máramarosszigetre. A técsői kerület azonban kiállt mellette és 1880-ban újra megválasztotta őt. Végül 1881-ben foglalta csak el képviselőházi helyét, amit néhányan a kormányoldalon is nehezményeztek. Közülük legvehemensebben Rohonczy Gedeon („Gida”) támadt neki, aki a parlamenti folyosón hangosan szóvá is

41 Ld. pl. Kecskeméti Lapok 2. évf. 1869. szept. 25. 39. sz.

42 Várady 1894. 171–172. (Ld. ehhez még: A Hon 13. évf. 1875. márc. 2. 49. sz. [1.]) Először barátain keresztül próbálták rábírní a miniszterségre, miután ez nem sikerült, látogatta őt meg Tisza. A sajtóorgánumok közül a *Politikai Ujdonságok* már február 24-én megszellozöttette, hogy Várady az igazságügyi tárca várományosa, de a lap ehhez az információhoz az is hozzáfűzte, hogy ő visszautasította a felkérést (*Politikai Ujdonságok* 21. évf. 1875. febr. 24. 8. z. 76.).

43 Az 1875-dik évi augusztus 28-ára hirdett országgyűlés Képviselőházának naplója. 1. köt. Bp., 1876. 20. Ghyczy és Bittó volt képviselőházi elnökök mellett merült állítólag fel az ő neve (A Hon 13. évf. 1875. márc. 1. 48. sz. [1.]). Várady nem ír erről, alelnökké választását is csak röviden rögzíti (Várady 1894. 195.).

44 Az 1875-dik évi augusztus 28-ára hirdett országgyűlés Képviselőházának naplója. 10. köt. Bp., 1876. 194.

45 Várady emlékiratában nem ír erről, csak arról, hogy barátai kiálltak mellette. Úgy tűnik, hogy bár a bécsi perben érintett nagy rendjelpanamiszben nem vett részt, bizonyos mértékű lobbitevékenységet folytatott e téren, amit aztán ő sem tagadott. Az *Egyetértés* c. lap leírása adja talán vissza a legjobban, hogy mi történhetett: „Várady Gábor a Máramarosba küldött önigazolási iratban azt mondá, hogy őt a rendjelekkel való üzérkedésbe hazafias indulat vezeté, t. i. országos fontosságú jótékony intézetek számára ily módon akart pénzt szerezni hiú emberektől.” (Közli: Fővárosi Lapok 16. évf. 1879. júl. 4. 152. sz. 740.)

46 1879. augusztus 17-én kelt lemondó levele, melyet a Képviselőház október 2-i ülésén olvastak fel (Magyar Polgár 13. évf. 1875. okt. 4. 227. sz. [2.]). Ld. még ehhez: A Hon 17. évf. 1879. nov. 8. Esti kiad. 269. sz. [1.].

tette ezt, amit párbaj követett.⁴⁷ A párbajra 1881. szeptember 29-én került sor. Várady előző este még megírta Gabriella lányának és férjének, Hieronymi Károlynak szóló búcsúlevelét a legrosszabbra felkészülve.⁴⁸ Végül is egyik félnek sem esett baja, Várady lőtt csak, de láthatóan nem akarta megsebesíteni párttársát. (Érdekességképpen megemlítjük, hogy bő egy évvel később, 1882. december 10-én Rohonczy Várady vejével, Hieronymi Károly államtitkárral is vívott egy párbajt.⁴⁹)

Várady Gábor a rendjelügy után már nem tudta régi tekintélyét megtartani, bár 1892-ig folyamatosan képviselhette választókerületét az országgyűlésben, tulajdonképpen politikai pályája ezzel derékba tört.

AZ ÍRÓEMBER

Zárásképpen még egy dologról meg kell emlékeznünk: Várady Gáborról, az íróról, újságíróról. Jó szónoknak tartották, de írásban talán még jobb volt. Jól látszik életéből, a korabeli sajtóból, hogy lételeme volt az írás. Szinte nincs olyan korabeli napilap, amibe ő nem írt volna cikket. Állandó levelezője volt a kolozsvári *Magyar Polgárnak* és főmunkatársa az 1865-ben többek közt általa alapított *Máramaros* című lapnak.⁵⁰ Ebbe küldte visszaemlékezéseit is *Hulló levelek* címmel, amelyeket később három kötetbe rendezve adott ki az 1890-es évek első felében. Aktív működése alatt talán csak párttársa, Jókai Mór írt nála többet a különböző sajtóorgánumokba. Őn. országgyűlési leveleit (tudósításait) két kötetben adta ki barátja, Szilágyi István 1871-ben. (Az ő halála után megjelentette a *Szilágyi-Albumot* 1885-ben.) Beszédei közül is jó néhányat kiadtak nyomtatásban.⁵¹ Emlékiratai, továbbá *Máramarosban* és más lapokban publikált írásai (vagy éppen az 1860-ban megjelent *Szigeti Albumban* közölt összefoglalása) Máramaros megye és székhelye helytörténetének is fontos forrásai.

Várady Gábor visszavonulása után még 14 évet élt, 1906. november 12-én hunyt el Máramarosszigeten. Szeretett városában hatalmas tömeg kísérte utolsó útjára. A temetési menet egy pár percre megállt a róla elnevezett utcában, majd az Erzsébet óvoda udvarának kapuja előtt. Itt Bökényi Dániel búcsúzott tőle az óvoda, valamint a többi humanitárius és kulturális egyesület nevében. Még mielőtt innen elindult volna a halottaskocsi a helyi református temetőbe, még egy megható mozzanatra került sor: két kis óvodás lányt felemeltek az óvónők a koporsóhoz és társaik nevében virágokat szórtak rá.⁵²

Debreczeni-Droppán Béla

47 Botrány a képviselőházban. Pécsi Figyelő 9. évf. 1881. okt. 1. 40. sz. [1.].

48 A búcsúlevelet ma is őrzi a család. A párbajról beszámol pl.: Pécsi Figyelő. 9. évf. 1881. okt. 8. 41. sz. (2.)

49 Párbaj Hieronymi és Rohonczy között. Pesti Hírlap 4. évf. 1882. dec. 11. 341. sz. 5. Fennmaradt Hieronymi párbaj előtt írt búcsúlevele is, amelyet felsége évtizedekkel később, már özvegyként talált meg és bontott fel 1912-ben (a család tulajdonában).

50 Ld. erről: Protestáns Iskolai Lap 8. évf. 1865. márc. 19. 12. sz. 388.

51 Műveinek felsorolását ld. *Szinnyei* 1914. 860–861.

52 Máramaros 42. évf. 1906. nov. 15. 53. sz. 5.